

להוציא רובע ונרבע.

ומביאה הגמרא את המשך הברייתא:

עוד נאמר שם "מן הבקר", ודרשין, ולא כל בקר, להוציא את הנעבד, שאינו כשר למזבח.

ומקשה הברייתא: למה צריך לקרא לדרוש שהוא פסול, והלא דין הוא, אפשר ללמוד מקל וחומר שהוא פסול: ומה אתנן זונה ומחיר כלב, שציפויין מותר, שאם ציפתה אותו הזונה בתכשיט או כלי בהמה לאחר שנתנו לה באתננה, או לאחר שהחליפו אותו בכלב, מותר אותו ציפוי לבא בית ה', לעשותו ריקועים למזבח, משום שבתורה נאמר בפרשת אתנן ומחיר [דברים כג] "כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם", ודרשין, האתנן והמחיר כלב, שניהם, הם תועבה, ולא ציפוייהן. ובכל זאת הן עצמם אסורין לגבוה. נעבד, שציפוי אסור, כמו שנאמר [דברים ז] "לא תחמוד כסף וזהב עליהם", על האלילים, ואסור אפילו להדיוט, וכי אינו דין שהוא אסור לגבוה?! ואף שנעבד אינו אסור להדיוט, כמבאר, שבעלי חיים לא

להדיוט, העדאת עד אחד, כשחכם קובע את מומו, (23) פוסלתו מהקרבה. כל שכן ברובע ונרבע, שהעדאת שני עדים פוסלתו אפילו מאכילה, שהרי דינו בסקילה, וכי אינו דין שהעדאת עד אחד פוסלתו מהקרבה?!

ומסיימת הברייתא: תלמוד לומר "מן הבהמה", ודרשין, להוציא רובע ונרבע.

ותמהינן: והא אתיא, הרי רבי שמעון למדו מקל וחומר, ולמה מסיימת הברייתא ללמדו מקרא?

כח-ב ומתצינן, אמר (24) רב אשי: התנא של הברייתא חולק על רבי שמעון, וסובר שאינו דין, משום דאיכא למימר: מעיקרא דדינא פירכא, הקל וחומר מבעל מום מופרך מעיקרו. כי מה לבעל מום, לפיכך הוא פסול לגבי מזבח, שכן מומו ניכר. (25) תאמר ברובע ונרבע, שאין מומו ניכר, שגם הוא יפסל למזבח?!

ועתה, הואיל ואין מומו ניכר, הוה אמינא, יהא כשר לגבי מזבח. לפיכך מסיימת הברייתא: תלמוד לומר "מן הבהמה",

שהקל אינו קל בכל צדדיו והחמור אינו חמור. ולבעל מום יש חומר שכן מומו ניכר, והוי גנאי להביאו לקרבן משום "הקריבהו נא לפחתך". אבל הצאן קדשים מבאר: בעל מום כיון שמומו ניכר וגלוי, דין הוא שסיפיק עד אחד לפוסלו להקרבה והוה ליה כמאה עדים. תאמר ברובע או נרבע שהמום נסתר, ורק עד אחד מעיד על פסולו ואינו נסקל, ולפיכך אין לנו לפוסלו, ואי אפשר ללמדו מבעל מום. ועיין בחק נתן המאריך בכמה צדדים בקל וחומר ובפירכתם ובדין "דיו לבא מן הדין", ומביא שם

שמעוני. ולכל הגירסאות הכוונה שאין עליו כלל דין עדות לפסלו להקדש אלא גילוי מילתא בעלמא שהוא בעל מום, ואילו להדיוט אינו פסול כלל.

23. רש"י כתב: כיון דאמר חכם מום קבוע הוא — פסול מהקרבה.

24. גירסת השיטה מקובצת.

25. בפשטות מתבאר, ככל פירכות קל וחומר,

ונאסרים, מכל מקום, כיון שנעבד חמור בכך שציפוי אסורין אפילו להדיוט, כל שכן שהוא עצמו אסור לגבוה! (26) ואם כן, למה לי ללמדו מדרשת הקרא, הרי אפשר ללמדו מקל וחומר?

והבריייתא דנה לדחות את הקל וחומר ולומר להיפך! כלומר, שאם לא היינו דורשים מ"מן הבקר" לאסור נעבד לגבוה, והיינו אומרים שהוא מותר לגבוה, יכלנו לדרוש קל וחומר להתיר ציפויי נעבד.

או חילוף! הרי יתכן לדרוש להיפך, שציפויי נעבד יהיו מותרין מקל וחומר!

ומה אתנן ומחיר כלב, החמורים בכך שהן אסורין לגבוה, בכל זאת ציפוייהן מותרין. נעבד, שמותר לגבוה [כלומר, אם לא דרשינן לאסרו מ"מן הבקר"], וכי אינו דין (27) שיהא ציפוי מותר להדיוט?!

ודוחה הבריייתא, שלא יתכן בשום אופן לדרוש להתיר ציפויי נעבד, כי אם כן, ביטלת את מה שאמרה התורה [דברים ז'] "לא תחמוד כסף וזהב עליהם, ולקחת לך"!

ועתה, יש לפנינו שתי אפשרויות של קל וחומר: האחת, לאסור נעבד לגבוה מקל וחומר מציפויי אתנן ומחיר. והשניה, להתיר ציפויי נעבד מקל וחומר מציפוי אתנן ומחיר, וכל שכן שנעבד עצמו מותר לגבוה.

את הקרבן אהרן והגופי הלכות, ועיין עוד בשפת אמת. ויש כאן אריכות דברים.

26. הקשה הר"ש משאנץ בפירושו על התורת כהנים: מה סברא היא זו שהציפוי פשיטא ליה דאסור יותר מן הנעבד שצריך לאסור לנעבד מקל וחומר?

ויש לומר, משום דכתיב [דברים ז'] "פסילי אלוהיהם תשרפון באש", וקא סלקא דעתך שהיינו בדבר שאינו בעלי חיים, אבל בבעלי חיים לא, ולכן צריך לפסלו מקל וחומר. אבל

קרא ד"לא תחמוד כסף וזהב עליהם" אין נראה ליה לחלק, אלא הכל אסור בין אלו שהם על בעלי חיים ובין אלו שהם לא על בעלי חיים. ולכן הוה פשיטא ליה אסור טפי בציפוי מבנעבד.

27. גירסת השיטה מקובצת.

28. גירסת השיטה מקובצת.

29. גירסת הגאון יעב"ץ.

לא ליל ששמו "עין כל", קוראים אותו "עין קרין".

למדנו ש"מן הבהמה" דרשין להוציא את הרובע ונרבע, ואילו מ"מן הבקר" דרשין להוציא את הנעבד.

ומקשינן: **ואיפוך אנא!**? למה לא דרשין להיפך, (32) "מן הבהמה" — להוציא את הנעבד. "מן הבקר" — להוציא רובע ונרבע?

ומתרצינן: **התם מענינא דקרא, והכא (33) מענינא דקרא.** מה שנאמר "בהמה" משמעה למעט רובע, כי התורה קוראת כן לאיסור זה במקום אחר, ואילו "בקר" משמעו עבודה זרה, שכך קוראת לה התורה.

גבי בהמה, כתיב [ויקרא כ] "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה, מות יומת".

ואילו **גבי בקר, כתיב [תהילים קו], על חטא העגל, "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב".**

וממשיכה הברייתא:

על כן, מסיקה הברייתא: **תלמוד לומר "מן הבקר", להוציא את הנעבד, ולפסלו לגבוה.** ואחרי שדרשין שהוא פסול לגבוה, בטל גם הקל וחומר להחיר ציפויין להדיוט, שהרי גם בעלי חיים אסורין לגבוה, וגם על ציפויי בעלי חיים אמרה התורה "לא תחמוד כסף וזהב עליהם"⁽³⁰⁾.

ולפני שהגמרא מביאה המשך הברייתא, היא מקשה:

מתקיף לה רב חנניא: טעמא, כל הטעם שציפוי אסור, הוא משום דמעטיה קרא, הא לא מעטיה קרא, אם לא היתה התורה ממעטת, הייתי אומר שציפוי מותר, ואיך יתכן לומר כן, והא כתיב [דברים יב] "ואבדתם את שמם", ופירושו הוא: כל העשוי לשמם!⁽³¹⁾

ומתרצינן: המקרא הוא, **כדי לכנות להם שם של גנאי הוא דאתא.** ומתפרש כך: אבד את "שם" האלילים, ותן להם שם של גנאי, כגון, לא ליל ששמו "בית גליא", בית גבוה, קרינן אותו "בית בליא" בית של כליון [לישנא אחרינא: קוראין אותו "בית בריא", בית בור, והיינו בית הכסא]. לא ליל ששמו "פני המולך", קוראים אותו "פני כלב".

לשם עבודה זרה.

30. עיין מנחת חינוך [תכת] בענין ציפוי, ובשיטת הרמב"ם.

32. עיין בשפת אמת המקשה שקושיא זו אינה מובנת, דמה נפקא מינה? אין הכי נמי! אפשר לומר איפכא! והתנא מביא כמה מיעוטים לכמה הלכות, ומי יימר שהקפיד בכך? עיין שם תירוצו.

33. גירסת השיטה מקובצת.

31. השפת אמת מדייק לשון הגמרא "העשוי" לשמם, שכוונת המקשן היא: בשלמא בעלי חיים עצמם אין נאסרין, משום שאינם בכלל עשוי לשמם, ואין בהם "תפיסת ידי אדם", שהוא הטעם המבואר במסכת עבודה זרה לגבי היתר מחובר, "כל שאין בו תפיסת ידי אדם". אם כן, מפורש בתורה לאסור הציפוי העשוי לשמם

התורה ממעטת רובע, לא היינו למדים ממנה נוגח.

ויש חומר בנוגח, שהנוגח, בעליו משלם את הכופר, אף על פי שהשור נסקל. מה שאין כן ברובע, ואין למדים אותו מנוגח.

ומפני שיש ברובע מה שאין כן בנוגח, ובנוגח מה שאין כן ברובע — הוצרך לומר רובע והוצרך לומר נוגח.

אחרי שהובאה הברייתא הממעטת רובע ונרבע ונעבד ומוקצה ממה שנאמר "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן", לאסרם להקרבה — מביאה הגמרא ברייתא אחרת, הממעטת אותם להקרבה מדרשה אחרת, ממקרא שכתוב בפרשת מומין. והברייתא מגדירה את פסולין אלו כבעלי מומין.

והאי תנא, של הברייתא הבאה, מיתתי ליה מהכא, דורש אותם ממקרא אחר —

דתניא, שנינו בברייתא: הרובע והנרבע, (36) והנעבד, והמוקצה, הרי הם כקדשים שקדם מום עובר להקדשן, וצריכין מום קבוע לפדות עליהן, כלומר, אינם ראויים להקרבה כאילו הם בעלי מום, אך מכל מקום, לא ייפדו בלי מום אחר. (37) שנאמר בפרשת מומין [ויקרא כב] "כי משהתם בהם, מום

עוד נאמר שם [ויקרא א] "ומן הצאן". ודרשינן, "מן הצאן", ולא כל הצאן, להוציא את המוקצה.

וממה שהוסיפה התורה את האות וי"ו, וכתבה "ומן הצאן", דרשינן להוציא את הנוגח, שור שנגח את האדם והרגו, חייב סקילה אם העידו בו עדים. ואם לא העידו עליו שני עדים, אלא עד אחד או שהבעלים הודו, אינו נסקל, אבל נפסל לגבוה.

אמר רבי שמעון: אם נאמר רובע למה נאמר נוגח? ואם נאמר נוגח למה נאמר רובע? הרי שניהם אסורים בהקרבה, ושניהם שוים בכך שאם העידו עליהם שני עדים הרי הם נסקלים?

הטעם הוא: לפי שיש (34) חומר ברובע מה שאין כן בנוגח, ויש בנוגח מה שאין כן ברובע, ואם היתה התורה ממעטת אחד מהם מהקרבה לא היינו ממעטים את השני. יש חומר ברובע, שכן הרובע עשה בו אונם כרצון, שהבהמה חייבת סקילה כנרבעה אף שהיא אנוסה. (35) מה שאין כן בנוגח, שאם לא נגח השור מתוך רצון אלא אנסוהו לנגוח, כגון שהרגילוהו לנגוח, אינו חייב סקילה, כמו ששינונו [בבא קמא לט א]: שור האיציטדיון אינו חייב סקילה, שנאמר [שמות כא] "כי יגח שור את איש", כי יגח מעצמו ולא שגיתוהו אחרים. ולפיכך, אם היתה

34. גירסת השיטה מקובצת.

35. עיין רש"י ותוס' בבא קמא [מ ב].

36. יש כאן כמה גירסאות, השיטה מקובצת גורס "והאתנן", וכנראה שהוא טעות הדפוס, שהרי אתנן נאמר מפורש בתורה. הצאן קדשים

מביא גירסת ילקוט שמעוני "והמוקצה והנעבד והמחזיר והכלאים והטריפה", וצריך עיון הלא הברייתא ממעטת רק דבר ערוה ועבודה זרה, וכן קשה על גירסת החק נתן. והמחזור הוא ככפנים.

37. כמבואר בתחילת הסוגיא, מהמשנה במסכת

בם, לא ירצו לכם".

ודנה הגמרא: מאי תלמודא, איך דרשינן כן, הלא מקרא זה נאמר לגבי מומין ומעוך וכתות?

ומתריצין: הסורי מיחסרא, הברייתא חסרה, והכי קתני, וכך צריך לשנות: מניין שהן אסורין להקרב בהם, מום בם". ותנא דבי רבי ישמעאל: כל מקום שנאמר בתורה "השחתה", אינו אלא דבר ערוה ועבודת כוכבים!

דבר ערוה, דכתיב בפרשת נח [בראשית ו'] "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ", ושם חטאו בערוה, כמו שנאמר שם "ויראו בני האלהים את בנות האדם" וגומר. עבודת כוכבים, דכתיב [דברים ד'] "פן תשחיתון,

ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל". ובא ללמדנו, כל⁽³⁸⁾ שהמום פסל בו⁽³⁹⁾ — דבר ערוה, כגון רובע ונרבע, ועבודת כוכבים, כגון מוקצה ונעבד, פוסלים בו.

ומדרשה זו למד תנא דבי ישמעאל להוציא את הרובע ונרבע ואת המוקצה ונעבד.⁽⁴⁰⁾

ודנה הגמרא: ותנא דבי רבי ישמעאל — "מן הבהמה" "מן הבקר" "ומן הצאן", מאי דריש בהו, לאיזה דרשה כתבתה אותם התורה?

ומתריצין: מיבעי ליה, יש בו צורך למעט, פרט לקרבן חולה, זקן,⁽⁴¹⁾ ומזוהם, מוציא ריח ומסריח, שאותם ממעטת התורה מהקרבה, במה שאמרה "מן הבהמה", ולא כל בהמה "מן הבקר" ו"מן הצאן".

נתמעטו לגבי עופות. וראה שפת אמת המבאר שכוונת הגמרא היא לגבי מנחות שמום פוסל בהם, הלכך נתמעט כאן סולת שהוקצה לעבודת כוכבים.

39. גירסת השיטה מקובצת.

40. מתוך דברי הר"ש מסיריליאנו בפירושו על הירושלמי [שקלים פרק ד] מצאנו חידוש בנפקא מינה בין הדרשות, שאם רובע ונרבע ומוקצה ונעבד מתמעטין מטעם היותם כבעלי מום [וראה תוס' ד"ה כל] — גם לגבי תמורה דינם כבעלי מום ונתפסים בתמורה. אבל אם נתמעטין מ"מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן" — אינם נתפסים בתמורה. ולפי דבריו, מתחדדת קושיית תוס' ד"ה והאי תנא וד"ה הכל.

41. מה שיעור זקן? הרמב"ם כתב [הלכות

זבחים ששם שנינו "תקנתא" שירעו עד שיסתאבו.

38. התוס' מעירים על לשון הברייתא "כל שהמום פוסל וכולהו". למה צריך להשוותם למום ולהגדירם כבעלי מום, הרי שפיר אפשר לפוסלם ממקרא זה כפסול עצמי.

הרש"ש מתרץ, שבא למעט מעשר בהמה שאין המום פוסל אותו, ומחמת השוואה זו אינו נפסל גם בפסולים אלו ולא שיהא מותר להקריב אותם! אלא שהם נכנסים לדיר להתעשר, ואם יצאו עשירי, ירעו עד שיסתאבו, וכמו שמבואר במסכת בכורות [נז א].

ורבינו גרשום כתב: ושאין המום פוסל בו, כגון העופות, לא משמע ליה האי, דאמר מר "כל שהמום פוסל בו". ועיין בהערת המגיה, שגם עופות, שמום אינו פוסל בהם, נתמעט בהם רובע ונרבע ממקרא אחר אלא שממקרא זה לא

אינם ניתנים לדרשה כי דרך הכתוב לדבר כן. מה שאין כן (42) זה שנאמר [פסוק ב] "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן" — ניתן לדרשה, כי כל הפסוק הוא מיותר לדרשה.

שנינו במשנתנו: **איזהו מוקצה? המוקצה לעבודת כוכבים.**

אמר ריש לקיש: אין מוקצה (43) אסור אלא מוקצה לשבע שנים. שרק אם הקצוהו ויחדוהו לשבע שנים שבסופם מקריבים אותו לעבודה זרה הוא אסור משום מוקצה.

(44)

לישנא אחרינא: **אמר ריש לקיש: אין מוקצה אסור אלא עד שבע שנים.** ואחרי שבע שנים שלא הקריבוהו שוב אינו מוקצה, כי שוב (45) אין מקריבים אותו.

ודנה הגמרא: **ותנא קמא**, של הברייתא הקודמת, **דאפקינהו להני קראי**, שדרש "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן" **לרובע ונרבע** מוקצה ונעבד — **חולה זקן ומזוהם מנא ליה**, ומניין הוא דורש למעטם מהקרבה?

ומתצינן: **נפקא ליה ממקרא אחר**, נאמר שם [פסוק י] **"ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העיזים לעולה"**, וממה שאמרה התורה "מן" "מן" דרשינן להוציא זקן חולה ומזוהם.

ודנה הגמרא: **ולתנא דבי רבי ישמעאל**, הממעט זקן חולה ומזוהם ממה שנאמר [פסוק ב] "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן", למה כתבה התורה [פסוק י] "מן הצאן מן הכבשים ומן העיזים?"

ומתצינן: **אורחיה דקרא לאישתעויי הכי**,

42. על פי הגר"א.

43. גירסת השיטה מקובצת.

44. הקשו הריב"א על התורה והטורי אבן [ראש השנה י ד"ה עגל] על שיטת הרמב"ם שבשלש שנים הוי זקן, אם כן, למה לי קרא למעט מוקצה — תיפוק ליה שהוא אסור משום שהוא זקן?

ותירצו: שבמה דברים אמורים, כשהקצהו לשבע שנים, אבל אם הקצהו לפחות מכך כגון לשנה — נעשה מוקצה תוך השנה.

אבל ברש"י ובפירוש רבינו גרשום לא משמע כן.

45. דלעולם לא יקריבוהו עוד, שאין דרכם להקריב שור זקן שעברו עליו שבע שנים

מעשי הקרבנות פרק א הלכה יא]: השלמים באים מן הכבשים ומן העזים מן הבקר... מן הגדולים ומן הקטנים... עד שנה... והגדולים בבקר... עד שלש שנים... ובצאן עד שתי שנים... יותר על זה הרי הוא זקן ואין מקריבין אותו. השיטה מקובצת כתובות [עה א] מביא רש"י מהדורא קמא שכתב: ולא ידעתי מכמה קרי ליה "זקן". ורבינו גרשום בכורות [מא א] כתב: זקן הרבה. והרלב"ג על התורה [שם פרשת ויקרא] כתב: ומזה יתבאר שאין מקריבין זקן כי אינו תמים בטבעו! והבקר יהיה זקן משעברו עליו שבע שנים! וזה מבואר מן החוש עם אורך החקירה, רצון לומר, שאחר זה הזמן יתחילו להחלש פעולותיהם הטבעיות! והריב"א על התורה [שם] כתב: ויותר משתי שנים — זקן, שלא מצינו שהשכירה תורה לכל היותר אלא שתי שנים כגון פרה אדומה. ועיין משנה למלך הלכות אסורי מזבח [פרק א].

שאסור להקריבו, וכיון שהוא חידוש אין למדין ממנו.

דהיינו, רבא חולק לגמרי על ריש לקיש, וסובר שכל מוקצה אסור, ולא דוקא מוקצה לשבע שנים. ומה שהוכיח ריש לקיש שתוך שבע שנים אינו אסור [ללשון ראשון], או שאחרי שבע שנים אינו אסור [ללשון השני] ממה שה' צוה לו להקריב אותו לעולה, אין מכך ראייה, כי יתכן שהקריבו בהיותו "מוקצה", והותר במפורש מפי ה', כדאמר רבי אבא בר כהנא.

דאמר רבי אבא בר כהנא: שמונה דברים של איסור התירו הקדוש ברוך הוא לגדעון באותו לילה:

א. חוץ, ששחטו חוץ למשכן, שהרי המעשה ההוא היה בעפרה.

ב. ולילה, שנאמר שם "ויעש לילה", ואין מקריבים בלילה.

ג. זורות, שגדעון היה משבט מנשה ולא היה כהן.

ד. וכלי שרת, שהקריב בלי כלי שרת, כי כט-א מנין לו כלי שרת.

ה. וכלי אשירה, שהקריב בכלים שהיה מקריב להם לעבודת אשירה.

שנאמר [שופטים ו] אצל גדעון "ויהי בלילה ההוא, ויאמר לו ה': קח את פר השור אשר לאביך, ופר השני שבע שנים. והרסת את מזבח הבעל אשר לאביך, ואת האשרה אשר עליו תכרות. ובנית מזבח לה' אלהיך על ראש המעוז הזה כמערכה. ולקחת את הפר השני, והעלית עולה בעצי האשרה אשר תכרות". ודרשינן, (46) "השני" מלשון פיטום, כמו [שמואל א טו] "ואת הבקר והמשנים". ומוכח שנהגו לפטם שור שבע שנים לצורך עבודה זרה.

וכיון שמצינו כי גדעון הקריב פר זה שנתפטם, מוכח שלא היה מוקצה. אם משום שעדיין לא עברו שבע שנים — ללשון ראשון [ומה שנאמר "ופר השני שבע שנים", אין פירושו שכבר נתפטם שבע שנים, אלא הוא שם תואר, דהיינו, "הפר", שהדרך להקצותו ולפטמו, ולבסוף יקריבוהו]. או משום שכבר עברו שבע שנים ולא עבדוהו — ללשון שני, הלכך היה מותר בהקריבה (47).

ומקשינן: וכי התם, "מוקצה" בלחוד [בלבד] הוה. הלא "נעבד" נמי הוה? (48)

ומתריצין, אמר רב אחא בר יעקב: מוקצה לעבוד היה, ולא עבדוהו!

רבא אמר: לעולם עבדוהו, והיה אסור גם משום "נעבד", וחידוש הוא, דבר שלא מצאנו כמותו שיהא מותר להקריב דבר

47. כן מפרש רש"י. ועיין לקמן בשם הגרי"ז.

48. רש"י כתב: לא ידענא מהיכן נפקא. [וראה גליון הש"ס ברכות כה ב].

ורבינו גרשום כתב: דקרוי הוא בעל דכתיב

משהוקצה. חידושי הרמב"ן [בבא בתרא קכט ב].

46. רבינו גרשום.